

*Lövrika strandskogar är mindre hackspettens viktigaste biotop.
– Foto: Hans Hästbacka.*

Mindre hackspett – inventeringen 1994

Mindre hackspetten (*Dendrocopos minor*) är en av de fågelarter som kraftigt decimerats de senaste årtiondena. Den klassificeras numera som en hänsynskrävande art. De vinterfågeltaxeringar som gjorts av erfarna ornitologer under 40 års tid ger en pålitlig bild av de förändringar som skett i mindre hackspettens individantal. Antalet mindre hackspettar är nu bara en femtedel av vad det var i slutet av 1950-talet. Den mest markanta tillbakagången hade arten i mitten av 70-talet. En fortgående minskning avslöjas också vid de fågelräkningar som görs under häckningstiden. Också fågelatlastaxeringarna ger en klar fingervisning om den decimering som är på gång.

Mindre hackspettens utbredningsområde i Finland är emellertid oförändrat. Artens häckningsområde sträcker sig fortfarande från Lapplands fjällbjörkregion till sydkustens klibbaldungar. Utgående från ett flertal fågeltaxeringar och – studier uppskattade man antalet häckande par i vårt land i början av 1990-talet till mellan 5.000 och 8.000 (Koskimies 1993). Ett gott spettår kan individantalet stiga till närmare 25.000 pga invasioner österifrån. (Koskimies 1994)

Dystert i Europa

Hur är då situationen för mindre hackspetten utanför vårt lands gränser? Tyvärr måste man konstatera att det ser dystert ut för mindre hackspetten också i europeiskt perspektiv. Trots ett vidsträckt utbredningsområde omfattande de flesta europeiska länder är individantalet ingenstans uppmuntrande. Från de flesta länder konstateras bara allmänt en minskning, medan t ex Sverige uppger en halvering av stammen från 1975 till 1990. (Koskimies 1994)

Mindre biotoper – större hackspett

Orsakerna till mindre hackspettens tillbakagång är många. Den minskande arealen med lövskogar, bristen på murket virke och gamla lövträdstammar, avverkningar med efterföljande granplanteringar samt byggandet av sommarstugor längs stränderna med åtföljande städning av strandskogen anses vara de största hotorsakerna. Även konkurrens med större hackspetten torde utgöra en betydande hofaktor. Den större arten kan plundra eller överta mindre hackspettens bohålor, men de båda arterna konkurrerar också om födan, speciellt vintertid i samband med dåliga kottår (Fagerholm 1996).

Landsomfattande inventering

Ornitologföreningarnas Förbund r.f., i vilket OA är medlem, utsåg mindre hackspetten till "Årets fågel 1994". Mindre hackspetten behöver all den uppmärksamhet man kan skapa kring den. Alla observationer borde meddelas till närmaste ornitologiska förening så att man skall kunna göra möjligast noggranna beståndsuppskattningar för att bedöma mindre hackspettens faktiska hotgrad.

Exakt platsangivelse borde rapporteras eftersom uppgifterna kommer att samlas i UHEKS-registret, ett nationellt register över förekomstplatser för hotade arter.

Inför mindre hackspettåret skickade Ralf Wistbacka ut information om betydelsen av att samla in observationer av mindre hackspett och om hur man kan gå till väga vid en mindre hackpettinventering. Föreningen genomförde genom Niclas Fritzén en inventering av mindre hackspett i Vasa.

Vi kommer här att göra en sammanställning av de undersökningar och inventeringar av mindre hackspett som gjorts år 1994 inom OA:s verksamhetsområde dvs Österbottens kustland. Vi kommer dock inte att försöka göra någon uppskattning av det totala revirantalet i området utan redogör skilt för varje undersökning. Genom att kontakta ornitologer och andra fågelintresserade har vi också fått en del uppgifter om observationer av mindre hackspett utanför de inventerade områdena.

Vasa

I Vasa inventerade Niclas Fritzén mindre hackspett på uppdrag av OA. Under maj månad gjordes en engångsinventering av så gott som alla lövträdsdominerade trädgångar med hjälp av banduppspelning av mindre hackspettens revirläte och trummande. Områden som ansågs vara ypperliga mindre hackspettbiotoper genomsköts en gång till och ställen där mindre hackspett påträffades besöktes ytterligare ett antal gånger. Under inventeringen observerades mindre hackspett på totalt 7 olika ställen, och observationerna bedömdes tyda på två (2) revir och fem (5) möjliga revir. I ett av reviren gjordes även ett bofynd. Med "revir" avsågs observation av minst en individ i samma område under minst två inventeringstillfällen och med "möjligt revir" avsågs en observation av ett par eller en ensam fågel i lämplig biotop under häckningstiden. Ovanstående bedömningar användes av Ralf Wistbacka, Ingvar Fagerholm, och Björn Nyman vid inventeringen av mindre hackspett i Jakobstad 1993 (Wistbacka m.fl. 1993).

Båda reviren fanns i strandalskog, tre av de möjliga reviren i blandskog med lövträdsvegetation i närheten och ett möjligt revir i parkartad lövblandskog. Gemensamt för alla områden där mindre hackspett observerades var att de var belägna i närheten av strand. (Fritzén 1994).

Kvarken

Kvarkens skärgård inventerades av Ari Veijalainen i samarbete med MLY och länsstyrelsens miljöförvaltningsmyndighet. Inventeringen gjordes med bandspelare och omfattade de områden som hör till strandskyddsprogrammet på Börsskäer och Björkö huvudö. Totalt observerades mindre hackspett på nio ställen. Av observationerna bedömde Veijalainen åtta som häckningsrevir. Sex av reviren fanns på Björkö och två på Börsskäer.

Veijalainen uppskattade även mindre hackspettstammen på Lappöarna och Slättsskäret på sommaren i samband med en fågelkartering. På Lappöarna gjordes observation av mindre hackspett på nio olika ställen, av vilka åtminstone fyra var säkra revir. Två bon hittades. Karteringen på Slättsskäret blev däremot ganska bristfällig eftersom den påbörjades först 29 juni. Mindre hackspett observerades där endast på två ställen (Veijalainen 1994).

Pedersöre

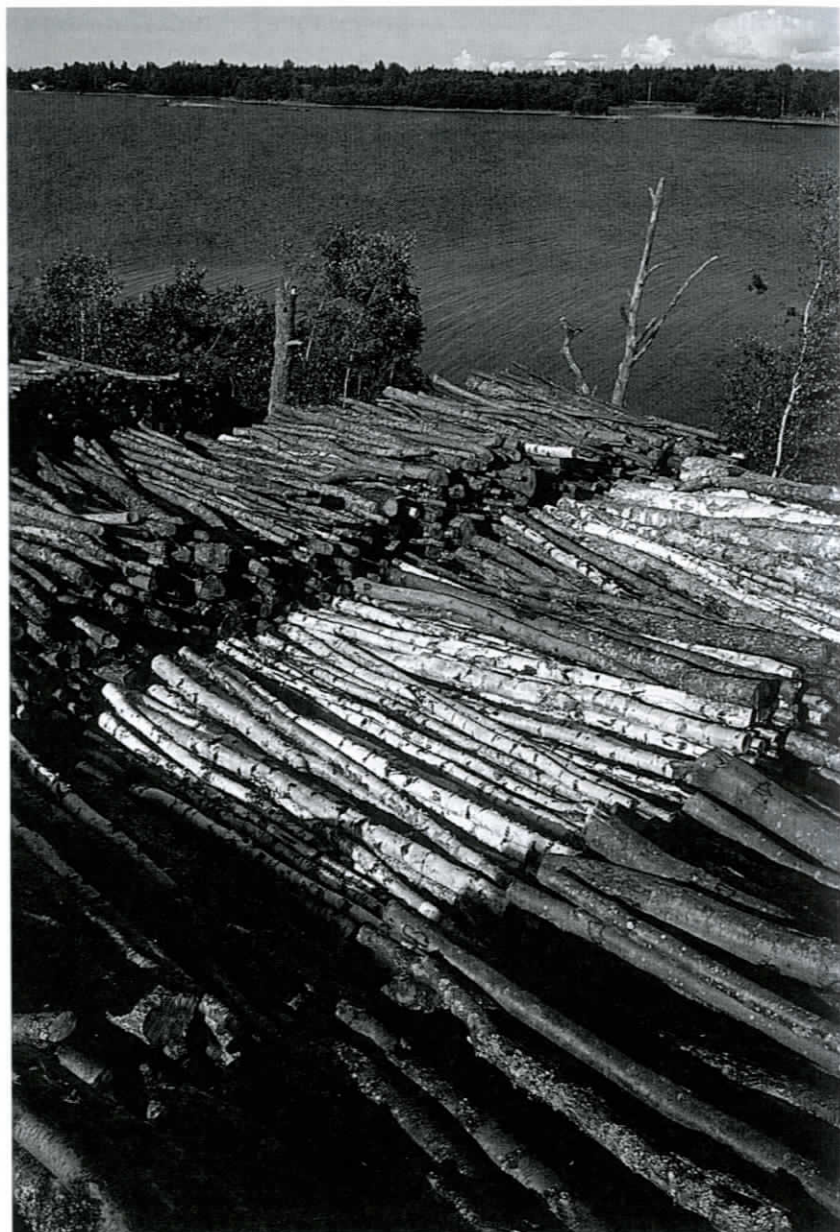
I Pedersöre gjordes en mindre hackspettinventering med hjälp av bandspelare av Heidi Ahlvik, Camilla Andersén, Annika Kass och Susanne Petterson från Sursik Naturklubb under tiden 26.4-10.5. Undersökningen omfattade Sandsund-Östensökogarna, Åminne samt ett område i Edsevö. Ingen mindre hackspett observerades under undersökningen, men ett "tämmligen försäkrat bo" hittades 10.5 i Edsevö. I samma område hade en mindre hackspett observerats två veckor tidigare. (Ahlvik m.fl. 1994).

Jakobstad och Larsmo

I Jakobstad och Larsmo med omnejd gjordes en inventering och kartering av mindre hackspettens förekomst och biotopval av Ingvar Fagerholm, Ralf Wistbacka och Rune Jakobsson/JNN:s ornitologiska sektion. Undersökningen pågick under maj och juni månader. I Jakobstadsområdet konstaterades 11 säkra samt 3 möjliga revir och i Larsmo 13 säkra och 3 möjliga revir. I Jakobstad gjordes fem bofynd och 2 påbörjade bobyggen hittades, och i Larsmo gjordes 4 bofynd och 1 påbörjat bobygge konstaterades. De flesta revirens fanns i strandlövsökogarna (Fagerholm m.fl.1994).

Malax

I Malax gjorde Tuija Warén en engångsinventering med bandspelare i Miljöförvaltningsmyndighetens regi. Vår tolkning av resultaten var 5 säkra och två möjliga revir.

*Där strandskogarna avverkas försvinner mindre hackspetten helt.
– Foto: Hans Hästbacka.*

Kronoby

Tom Riska och Philip Högnabba gjorde engångsinventeringar med bandspelare i Terjärv i början av maj. Områdena var utvalda med hjälp av en karta och uppgifter av Bo Storränk. En stor del av områdena var belägna intill sjöstränder men många områden var små och märkbart olämpliga för mindre hackspett. Endast en observation gjordes av Philip Högnabba vid Peckas sjön. Från tidigare finns ett känt revir invid en annan sjö men denna skog har gallrats och granplanterats.

Karleby

Mellersta Österbottens ornitologiska förening (KPLY) samlade in observationer om mindre hackspett under häckningstiden genom att skicka ut förfrågningar till alla medlemmar. Dessutom samlade man in observationer som ornitologer gjort runt om i Karleby. I sin sammanställning uppger Juhani Hannila, som ansvarat för undersökningen att man påträffat 11 mindre hackspettrevir.

Övriga observationer

I Kristinestad gjordes endast ett par ströobservationer av mindre hackspett. Någon egentlig insamling av observationer av mindre hackspetts förekom ej (Carl-Anders Lundberg 1994, muntl.). Situationen var i stort sett den samma i Närpes. Ett säkert revir hittades dock på Grytskär, där en trummande hackspett observerats fem år i följd (Hans Hästbacka 1994, muntl.).

Av Allan Stenmark har vi fått uppgifter om tre mindre hackspettobservationer i Vörå-Oravaisområdet: En gjordes nära fågeltornet vid Kimo åmynning av Ingmar Edfelt, en gjordes i Mäkipää av Tomas Klemets och en vid Strömsvik av Allan Stenmark och Leif Öhling. Stenmark hade även fått en rapport om mindre hackspett från Jeppo av Stig Dahlström. Dessa fyra observationer hade gjorts inom april månad.

Övriga uppgifter om observationer i Nykarleby har vi erhållit av Pehr-Erik Andersson. De härrör från Krokonsfjärden, Laxön i Vexala, Sandören och Bådan. Observationerna var gjorda i april och maj. På Sandören gjordes även en observation i början av Januari och här görs enligt Andersson årligen mindre hackspettobservationer, som torde härröra från åtminstone två skilda revir.

I Nedervetil i Kronoby har André Forsström observerat två mindre hackspettar vid Sääksforsen, en i Viitavesi och en som visade sig ett tiotal gånger under sommaren vid Kyrkbackens idrottsplats i Karleby (finns med i Hannilas rapport). Han hade också en uppgift om en observation av mindre hackspett i centrum av Nedervetil. André Forsström hade med bandspelare sökt mindre hackspett längs Perho å ett par gånger utan resultat.

Mera inventeringar – mindre hackspettar?

Då denna inventering gjordes hade ännu inte förnyandet av naturvårdslagen och skogslagstiftningen skett. Mindre hackspetten borde kunna dra nytta av dessa lagstiftningsreformer även om arten inte direkt nämns i artlistorna för Natura 2000. De primära landhöjningsskogarna som är artens huvudsakliga hemvist är dock en prioriterad naturtyp inom Natura 2000.

Kvarlämnande av ordentliga skogsbårder vid stränderna och gamla lövträd på hyggen är således en bra början på skyddet av mindre hackspetten. En förutsättning är ju förstås att strandskogen inte "åtgärdas" i ett senare skede.

I Ingvar Fagerholms Pro Gradu-avhandling konstateras att häckningsreviren innehåller en betydligt större andel högstubbar, toppöda träd och träd med döda grenar än en genomsnittlig strandskog. Det är troligen fråga om träd som har betydelse för tillgången av insekter i barkspringor och i veden, vilka utgör en viktig del av födan under tidiga skeden av häckningen. I senare skeden utgörs en märkbar del av födan av bladlöss och andra insekter som lever i lövverket (Fagerholm 1996).

Ett mått på artens beroende av strandskogar kunde vara att jämföra förekomsten i kustkommuner med förekomsten i inlandet. Enligt vår kunskap är mindre hackspetten mycket sällsynt i de inre delarna av Österbotten. Denna trend märks redan i Malax kommun där de enda biotoperna som kan härbärgera mindre hackspett finns invid stranden.

I Laihela kände Martti Peltola, trots flere års aktivt skådande, endast till ett ställe där mindre hackspett förekom. Kommunen är mångdubbelt större Larsmo. Likaså är arten mycket sällsynt i det sk. Suomenselkäområdet.

De planerade skyddsområdena torde inte kunna garantera bevarandet av ett livskraftigt bestånd av mindre hackspett. Behandlingen av den skog som finns utanför dessa områden är därför avgörande för arten. En noggrann inventering av naturvärdena i bl.a. strandskogar vore önskvärd t.ex. i samband med arbetet med den regionala naturskyddsplanering som nämns i den nya skogslagstiftningen.

Levande lövskog av granna granar kvävd....

I skogsbruksplanerna för strandlövskogar kan man finna beteckningar som "landskapsskogar", ibland med tillägget att det finns möjlighet att ta ut en eller flere kubikmeter energivirke. I och med detta uttag städas ofta hålträd och högstubbar bort.

För de figurer som finns något högre upp har domen genomgående varit "slutavverkning och granplantering". Granplanteringarna kommer på sikt att medföra en starkare konkurrens från större hackspetten enär den gynnas av ökad

förekomst av barrskog. Inom det sk "strandskogsprojektet" pågår nu en genomgång av skötseln av strandskogarna. I detta sammanhang avgörs möjligheterna att bevara en stor del av den biologiska mångfalden i Österbotten. Detta inser man lätt ute i markerna enär strandskogarna på flere håll är de enda skogar med naturkaraktär som finns kvar.

Litteratur:

- 1994 Fagerholm, Ingvar. 1996: Den mindre hackspettens förekomst och biotopval i Jakobstadsnejden. Pro Gradu avhandling. Institutionen för Biologi. Åbo Akademi.
- Veijalainen, A. Merenkurkun saariston pikkutikkakartoitus. – MLY/Vaasan Lääninhallitus.
- Wistbacka, R., Fagerholm I., Nyman B. 1993: Inventering av mindre hackspett i Jakobstad 1993. – Miljövårdsnämnden i Jakobstad 1994.
- Ahlvik, H., Anderssén, C., Kass, A., Pettersson, S. 1994: Projekt Mindre hackspett. – Sursik Naturklubb.
- Fritzén, Niclas. 1994: Inventering av mindre hackspett i Vasa 1994. – OA.
- Koskimies, P. 1993: Pikkutikka – uusi valkoselkä? – Linnut 28:9.
- Koskimies, P. 1994: Pikkutikka tarvitsee apua. – Suomen Luonto 3/94: 22-24.